

הלכות תפלין סימן כה בו

ספר המוסר פ"ד. **יבונים שיש בו ספר-תורה נוהגים שלא לחלצם (נו) עד שיחזירו ספר-תורה (נח) ויניחווהו (נא) בהיקבל:** הגה והנינו במקום שמכניסין התורה לאחר וקא לציון גואלי, אכל לפי מנהג מדינות אלו שמכניסים התורה מיד לאחר הקריאה, אין לחלצם רק כמו בשאר ימים (דברי עצמות). **יבונים ראש-חדש חולצים אותם קדם תפלת (כז) [כז] (נט) מוסף.** הגה (ס) והוא הדין בחל המועד. ודוקא במקום שאומרים במוסף (נג) (סא) קדשת 'בְּתָר'; מיהו נוהגים לסלקם קדם מוסף (סב) בכל מקום (כ"ה):

כו דין מי שאין לו אלא תפלה אחת, ובו ב' סעיפים:

א אם אין לו אלא תפלה אחת, *מניח אותה שיש לו ומברך עליה, שכל אחת מצוה בפני עצמה. א נחות ל"ח

שערי תשובה

באר היטב

שנה, וקדשת העמידה, וקדשת וקא לציון. ובמקומות שאומרים קדיש יתום אחר עליונה מהו ג"כ ארבע קרישים, עין במש"מ ובש"ל"ה ובע"ת: **(כא) בהיקבל.** סי' לדבר "ויגבר מלכם לפניכם זה" בראשם". והחולץ קדם לכן לא יחליץ בפני סי' אלא יסלק לעדדיו, מט"מ רש"ל מ"א: **(כב) מוסף.** אחר תורת סי' בהיקבל. ובה"מ: יש לחלצו קדם ההלל, והש"ץ אחר ההלל, ובה"מ של ספוח אף הש"ץ קדם ההלל, מ"א עין בשכנח"ג. הנהגין ללבש כל היום יתור וילבש ב"ח אחר תפלת מוסף, אכל כחה"מ לא יניחם לגמרי אפילו במנחה, הרמ"ע: **(כג) קדשת בְּתָר.** סי' במקום שאנו אומרים 'קדש' במוסף אומרים בקצת מדינות 'בְּתָר יתנו לך', לכן אין ראיא להיות פתר של תפלין עליו. וכתב ט"ז דהנהג בן שאינו חולץ במוסף אין לו עליו תלנה מאחר שאין אנו אומרים קדשת 'בְּתָר יתנו לך', ושמעתי בשם גדול א' שלא היה חולצם במוסף ע"ש:

שנה, וקדשת העמידה, וקדשת וקא לציון. ובמקומות שאומרים קדיש יתום אחר עליונה מהו ג"כ ארבע קרישים, עין במש"מ ובש"ל"ה ובע"ת: **(כא) בהיקבל.** סי' לדבר "ויגבר מלכם לפניכם זה" בראשם". והחולץ קדם לכן לא יחליץ בפני סי' אלא יסלק לעדדיו, מט"מ רש"ל מ"א: **(כב) מוסף.** אחר תורת סי' בהיקבל. ובה"מ: יש לחלצו קדם ההלל, והש"ץ אחר ההלל, ובה"מ של ספוח אף הש"ץ קדם ההלל, מ"א עין בשכנח"ג. הנהגין ללבש כל היום יתור וילבש ב"ח אחר תפלת מוסף, אכל כחה"מ לא יניחם לגמרי אפילו במנחה, הרמ"ע: **(כג) קדשת בְּתָר.** סי' במקום שאנו אומרים 'קדש' במוסף אומרים בקצת מדינות 'בְּתָר יתנו לך', לכן אין ראיא להיות פתר של תפלין עליו. וכתב ט"ז דהנהג בן שאינו חולץ במוסף אין לו עליו תלנה מאחר שאין אנו אומרים קדשת 'בְּתָר יתנו לך', ושמעתי בשם גדול א' שלא היה חולצם במוסף ע"ש:

שנה, וקדשת העמידה, וקדשת וקא לציון. ובמקומות שאומרים קדיש יתום אחר עליונה מהו ג"כ ארבע קרישים, עין במש"מ ובש"ל"ה ובע"ת: **(כא) בהיקבל.** סי' לדבר "ויגבר מלכם לפניכם זה" בראשם". והחולץ קדם לכן לא יחליץ בפני סי' אלא יסלק לעדדיו, מט"מ רש"ל מ"א: **(כב) מוסף.** אחר תורת סי' בהיקבל. ובה"מ: יש לחלצו קדם ההלל, והש"ץ אחר ההלל, ובה"מ של ספוח אף הש"ץ קדם ההלל, מ"א עין בשכנח"ג. הנהגין ללבש כל היום יתור וילבש ב"ח אחר תפלת מוסף, אכל כחה"מ לא יניחם לגמרי אפילו במנחה, הרמ"ע: **(כג) קדשת בְּתָר.** סי' במקום שאנו אומרים 'קדש' במוסף אומרים בקצת מדינות 'בְּתָר יתנו לך', לכן אין ראיא להיות פתר של תפלין עליו. וכתב ט"ז דהנהג בן שאינו חולץ במוסף אין לו עליו תלנה מאחר שאין אנו אומרים קדשת 'בְּתָר יתנו לך', ושמעתי בשם גדול א' שלא היה חולצם במוסף ע"ש:

באר הלכה

משנה ברורה

להיות קדם ההודו וכג"ל בסעיף ח. ודע, דמשמע מדברי האחרונים דדוקא אם הטר מעצמו, שנתרש הקשר ממילא, אכל אם הטריו בידים יתור ותקנו, לדעת ט"מ"א לעיל דחזון, אין צריך לחזור ולברך בזה בכל אונן. ונשפטינו אם פתח התפלין כדי לבדק הפרשיות ונמצאו כשרים, והניחן בתוכו וחספן כדיו, דאפשר דצריך לחזור ולברך כשמניחן לבלתי עלמא, אף דהנה דעתו בשעת חליצתו לחזור ולהניחן כשימצאו כשרים, משום דבאמצע נתבטל מניחו שם תפלין, רק פרשיות ובתיים; ואינו דומה להטר הקשר או נפסק, ותפלין בלי רצועות גס"מ שם תפלין עליהו, מה שאין כן בזה. וכעין זה יש להספק לענין יציאתו, דהו פשוט אם מצא בטליתו כשהוא לבוש שאתח מציאותו ספולין מן הדין ותקנו, צריך לחזור ולברך כשילבושו, דדמי ממש להא דנפסק הקשר אחר גמר קיום המצוה, וכן מצאתי בדר"ך תחיים; אם אין מן הדין הם כשרים אלא שרועה לפשט השלית כדי להשיל בו יציאת אחרים מהדין ולחזור וללבשו מיד, לכאורה נראה דזה נקרא חלוצו מדינתו על-מנת להחזירו וכן צריך לברך שנית, וקודעיל בסימן ח סעיף יד בה"מ. אף יש לדחות, דשם נטאר השלית עם הציצית בשלמותו ולא נתבטל מנה מצוה, מה שאין כן בזה דנתבטל בינתיים מן הבגד מצוה יציאת, אפשר דצריך לחזור ולברך שנית לכלי עלמא; ואינו דומה למד דמבאר בארצות-החיים לעיל בסימן ח, דאם נפסקו הציצית אחר הפנכה קדם הליבושה ומשיל בו יציאת אחרים דאין צריך לחזור ולברך. דשם הלא היה קדם קיום המצוה, וכמבאר בס"ו סעיף קט"ז, יב, דמשם למד את דינו, מה שאין כן בזה, וצריך עיון בכל זה⁽⁷⁰⁾:

*** מניח אותה שיש לו וכו'.** אפלו אם היא רק של ראש לברד⁽⁷¹⁾, ולא יחש למד שאומרים כל-זמן שבין ענין זה שמים; וגם אפלו בעת קריאת שמע התפלה מטר לו ללבש אחת ולא יחש למד שאומרים אחר-כך בעצמו בקריאת שמע ותשרתם וגו' והוא אינו מקיים, דכל זה דוקא אם יש לו ששכח להניחם, מה שאין כן בזה. ואם הוא מוצא שיביאו לו קדם שיגבר הזמן קריאת שמע: אם הוא איש שדרכו ללבש תפלין רק בזמן הקריאת שמע ותפלה הוא רוצה עמה ללבשם ולהתפלל בהם, כדאי יש לו להמחין עד שיביאו לו השנה, ולא יקרא קריאת שמע ותפלה בתפלה אחת, כיון שצריך לא עבר הזמן קריאת שמע; אכל אם דרכו ללבש תפלין אפלו שלא בזמן

שער היצוין

(עג) מגן-אברהם בשם הפננות: (עד) מגן-אברהם לקמן בסימן חג וכדפרשתי דלא פליגי: (עה) מגן-אברהם וט"ז לקמן בסימן לא ושאר אחרונים: (עו) באר היטב: (עז) פשוט: (עח) פשוט:

הַלְבוּת תְּפִילִין סִימָן כַּה כּו

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה מהדק ומברך]

לכאורה נראה דהוה נקרא חלצו מדעתו על-מנת להחזירו ואין צורך לברך שנית וכו', וצריך עיון בקל ז'ה'.

70) בביאור הצד שיתחייב בברכה, כתב הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה הע' ז), שבהסרת הציציות מן הבגד נפקע חיוב הציציות מן הבגד, ואין חל חיוב זה אלא לאחר זמן בשעת לבישתו, או שכיין שהבגד והציציות חשובים דבר אחד, כשהוסרו הציציות מן הבגד שוב נחשב כבגד אחר. אמנם, כל זה אינו שייך במי שמחליף מזוהה במזוהה, שמתברר שהרי הוא כמי שמחליף שופר בשופר שפסק בשו"ת בנין עולם (סי' לא), הובא במשנ"ב לקמן סי' תקפה ס"ק ד) שלא יברך, לפי שאין הברכה אלא על התקיעה, וכן הדין במי שמחליף תפילין בתפילין או ששם מעקה חדש בגוג.

[משנ"ב ס"ק נח]

על-כך-פנים יתיר שלא יחליץ השל-ראש בפני הספר-תורה⁷¹, כדי שלא יגלה ראשו בפניו, אלא יסתלק לצדדין⁷².

71) ואם הספר תורה מונח בתוך תיק סגור כמקובל בספרי התורה של בני עדות המזרח, כתב העוד יוסף חי (פר' חיי שרה אות ב) שמתור לחלוץ את התפילין בפניו.

72) וכעין זה כתב לקמן (סי' לח ס"ק לו) לענין איסור חליצת התפילין בפני רבו, שאם מטה עצמו קצת לצד אחר והירי מלגלות ראשו בפניו, נראה שיש להתיר לחלוץ התפילין בפניו.

[משנ"ב ס"ק טו]

ובמקומותינו שפסקינים תקף אחר הקריאה, יחלצם⁷³ אחר הקדיש שקדם תפלת מוסף⁷⁴, ובאליהו נבא כתב, דבראש-חדש יחליץ אחר קדשת ובא לציון⁷⁵, קדם שאומר "יהי נצון מלפניך וכו' שנשמר תקיף"⁷⁶.

73) ובכל פעם כשחולץ התפילין, כתב לקמן (סי' כח ס"ק ח) שנכון להיזהר שלא לחלוץ את השל יד עד שיניח את השל ראש בתוך התיק, בכדי שלא ישכח ויכניס את השל יד תחילה ואחר כך את השל ראש, וכשיבא להניחן יפגע בשל ראש תחילה. וגם בראש חודש שממהרים לחלוץ התפילין כדי להתפלל מוסף עם הציבור, היה הגרי"ח זוננפלד (שביבי אש הל' תפילין) נוהר להניח את השל ראש בתוך התיק, כדי שלא ישכח לאחר מכן ויניח את השל יד בתוך התיק קודם השל ראש.

74) ומה שנהגו למהר בחליצת התפילין אחרי הקדיש, ביאר בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מט) שהוא כדי שלא יהיה הפסק בין הקדיש לתפילת מוסף, ואף שהקדיש מוסב על 'אשרי' וובא לציון שלפניו, מ"מ הוא לצורך התפילה, ויותר מכך משום שצריך לסמוך את הקדושה דסדרא שאומרים ב"ובא לציון" לתפילת מוסף,

ולכתחילה אין להפסיק ביניהם הרבה.

75) ולקמן (סי' תכג ס"ק י) הביא שיש נוהגים לחלוץ או רק את הרצועות הכרוכות על האצבע.

76) ובטעם הדבר כתב, מפני שהוא כעין הברכה שהיו בני מערבא מברכים בשעת חליצת התפילין 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו לשמור חוקיו', כמבואר לקמן (סי' כט ס"ק א).

[משנ"ב ס"ק סא]

לכן אין נכון להיות אד קתר של תפילין עליו⁷⁷.

77) טעם נוסף כתב לקמן (סי' תכג ס"ק י), שכמו שביום טוב אין מניחים תפילין משום שיום טוב עצמו הוא אות ואין להוסיף עליו אות של תפילין, כך יש לנהוג גם בראש חודש על כל פנים בזמן תפילת מוסף שבה מזכירים את מוספי היום והרי זה כעין אות.

ולפי הטעם שכתב כאן שאין לענות קדושת 'כתר' כשתפילין עליו, מי שעדיין לא התפלל שחרית ושומע קדושה של מוסף במקום שאומרים 'כתר', כתב האי"א (בוטשאטש, סי"ג) שעדיף לחלוץ לפני שעונה, אך בדיעבד גם אם לא חלצן יענה קדושה.

[משנ"ב ס"ק סב]

דהנהוג שאינו חולץ במוסף אין עליו תלנה⁷⁸.

78) ואם הציבור מתפלל מוסף, והוא כיון שאין לו אפשרות אחרת להתפלל בציבור מתפלל עמהם שחרית, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' לא) שיכול להתפלל עם תפילין, וכן להיפך אם הציבור מתפללים שחרית עם תפילין יכול להתפלל עמהם מוסף בלי תפילין, והוסיף שטוב וראוי שיפרסם עגושה כן כיון שלא היתה לו אפשרות אחרת להתפלל בציבור, ואם ירצה רשאי להתפלל מוסף עם תפילין, שהרי במקום שאין אומרים כתר מותר להניחן גם במוסף.

סימן כו

דין מי שאין לו אלא תפלה אחת

[ביה"ל ד"ה מניח]

אפלו אם היא רק של ראש לברך⁷⁹.

1) ומי שיש לו תפילין של יד הכתובות כשיטת ר"ת ושל ראש כשיטת רש"י, כתב במשנ"ב לקמן (סי' לד ס"ק ה) בשם השבות יעקב שאינו יוצא בהן ידי חובה, אבל בשעת הדחק מותר להניחן כך, ולא יברך אלא על השל יד שנכתבו כשיטת רש"י. ואם רק השל ראש נכתבו כשיטת רש"י, יניחן תחילה, וכשחולץ יקדים לחלוץ את של יד.

הַלְבוּת תְּפִילִין סִימָן כּו כו

ביאורים ומוספים

1) ומי שהניח תפילין על יד ימין ולפני שהניח תפילין של ראש נזכר שטעה, כתב הכף החיים (סי' א) שאינו חוזר ומברך כיון שעדיין לא גמר את מצות ההנחה, אמנם אם כבר הניח תפילין של ראש צריך לחזור ולברך.

[משנ"ב סי' ד]

בגבה הכֶּשֶׁר שְׁבַעֲצָמִים².

2) והנוגע בזרועו כשקושר את התפילין, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' לט) שכיון שהנגיעה היא בגלל המצוה, אין צריך ליטול ידיו קודם התפילה כמו הנוגע במקומות המכוסים, ומי"מ המחמיר תבוא עליו ברכה. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קיד אות ב) הביא סיוע למנהג זקני ירושלים שלא ליטול ידיהם לאחר הנחת תפילין, שכן כתב האות חיים ושלום (אות יד) [ללמד זכות על הנוגעים בשיער בשעת הנחת תפילין של ראש ואינם נוטלים ידיהם אחר כך, שכיון שעושים כן לצורך מצוה אין זה נחשב נגיעה במקומות המכוסים], וכן דעת הגרי"ש אלישיב (ישא יוסף או"ח סי' ד) שהנוגע במקום הנחת התפילין בשעת הנחתן או חליצתן, אינו צריך נטילת ידים. והבן איש חי (שנה א פ"ר תולדות אות יז) כתב שהנוגע ביד במקום הנחת תפילין אפילו שלא בעת ההנחה אינו צריך ליטול ידיו. מאידך, בדינים והנהגות מהחזו"א (פי"ג אות י) כתב שהחזו"א היה נוהר מלנגוע בזרוע בשעת הנחת התפילין. והביא הבית ברוך (כלל ב סי' ג) שמי"מ היה החזו"א נוטל ידיו לאחר שהניח תפילין מחשש נגיעה במקומות המכוסים.

[משנ"ב שם]

ועל-כָּל-פְּנִיִּים לְמַטֵּה מְקוֹמָם הַקְּבֵרֶת פְּסוּל לְכַלֵּי עֲלֵמָא³.

3) ומטעם זה הוזהר בספרו שמירת הלשון (ח"א שער התורה פ"ז בהגה"ה) שלא להתעצל לפשוט את השרוול מידו, כי השרוול דוחק את התפילין למטה מן הקיבורת, ואפילו יהיו התפילין בשעת ההנחה במקומן, מיד נדחקות למטה, ובשעת קריאת שמע ותפילה שוב לא יהיו במקומן, ובפרט כשהתפילין גדולות.

[ביה"ל ד"ה בראש]

וְשֵׁם הוּא קְנָגֵד הַלֵּב, דְּקָחִיב "וְשֵׁמֶתָם אֶת דְּבָרֵי אֵלֶּה עַל לִבְכֶּם"⁴.

4) ולענין מי שליבו נמצא בצד ימין, כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' מז) שיניח גם הוא ביד שמאל, שהרי איטר מניח בימין של כל אדם אף שליבו בשמאל, ומוכח מכך שאין צריך להניח את התפילין כנגד הלב ממש. ועוד, שיש להניח כפי שמניחים רוב העולם, ומה שאיטר מניח בשמאל שלו, הוא משום שכתוב "ידכה" ומשמע בלשון זה שהולכים אחר יד כהה שלו, אבל לגבי הנחה כנגד הלב כתוב "על לבבכם" בלשון רבים ומשמע שהולכים אחר מקום הלב של רוב העולם. וכן כתב בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' קטו).

[משנ"ב סי' א]

שֵׁשׁ לוֹ מִקֵּה בְּרֵאשׁוֹ אוּ בְּזֵרוּעוֹ² וכו', יש אומרים דיותר טוב שְׁנִיחַ שְׁלִי-רֵאשׁ לְכַד דְּקָדְשָׁתוֹ תְּמוּנָה³.

2) ובגדר 'מכה' בזרועו הפוטרת אותו מלהניח עליה תפילין, ראה מה שכתב לקמן סי' כו סי' כט בפרטי הדין בזה.

3) ובטעם הדבר שקדושת תפילין של ראש חמורה משל יד, כתב השו"ע לקמן (סי' מב סי"א) שרובו של שם שדיי נמצא בשל ראש, וביאר המשנ"ב שם (סי' ד) שבשל ראש נמצאות האותיות שי"ן ודל"ת ואילו בשל יד יש רק קשר של וי"ד.

[משנ"ב שם]

בְּמֵה דְּבָרִים אֲמֹרִים? קְשִׁינָהּ יְכוּל אַחַר-כֵּן לְהִנִּיחַ בְּרֵךְ הַתְּפִלָּה הַשְּׁנִיָּה⁴.

4) ואם על ידי שימתין לא יעבור זמן קריאת שמע, כתב בביה"ל (ד"ה מניח), שאם יש לו רק תפילה אחת, צריך להמתין עד שיביאו לו האחרת.

[ביה"ל ד"ה ויש לו]

יָצָא דְּיָ אִתָּהּ שְׁהִנִּיחָ⁶.

5) ובאופן שהניח את של ראש ועדיין לא הניח את של יד, או שנשמת השל יד ממקומו, הביא במשנ"ב לעיל (סי' כה סי' כב) מהלוקת אחרונים בזה, וביאר בביה"ל שם (סי' ד"ה פגע) שנחלקו אם צריך להסיר את השל ראש ולהניח תחילה את השל יד כדי לקיים את המצוה כתיקונה להניח את השל יד תחילה, או שישאיר את השל ראש ויניח גם את של יד, כיון שבכל רגע שהתפילין עליו הוא מקיים מצוה. והכריע הביה"ל שלא יורידן וימהר להניח את של יד.

[משנ"ב סי' ג]

אֲבָל לְכַתְּחֵלָה אֶפְלוּ הֵנִיחַ שְׁלִי-יָד וְלֹא בְּרַךְ, יְבָרַךְ עָלָיו קִדְּם הַנְּחַת שְׁלִי-רֵאשׁ⁶.

6) וכן בסה אחר הנחת תפילין של יד, שכתב הרמ"א לעיל (סי' כה סי' ט) שצריך לחזור ולברך על של ראש הן ברכת 'להניח' והן ברכת 'על מצות תפילין', כתב המשנ"ב שם (סי' לב), שנכון שימשמש בתפילין של יד כדי שתחזור ברכת 'להניח' אף על התפילין של יד, קודם שיברך 'על מצות' על תפילין של ראש. אמנם, בביה"ל שם (ד"ה ולדידן) כתב בשם הרעק"א, שבסח יש לברך תחילה 'על מצות' על תפילין של ראש, ורק לאחר מכן יש לברך ברכת 'להניח' על התפילין של יד.

סימן כז

מְקוֹם הַנְּחִתָּן וְאִפֵּן הַנְּחִתָּן

[משנ"ב סי' א]

וְאִם הִנִּיחוּ בְּמִינָן, אִף בְּדִיעְבַד לֹא יָצָא¹.

הַלְבוּת תַּפְּלִין סִימָן כו כו

באר הגולה לו

ב שם מיר סקרא
סקרא זכב סקרא
ג הראש ד רשי
וסר"י וסר"ב
ספוק ד מהלכות
תפלין

והוא הדין אם יש לו שתיקה, *ויש לו (ב) (א) שום אָנס שאינו יכול להניח אלא אחת, מניח אותה שכולל: ב' אם אינו מניח אלא של ראש לבד, מקברף עליה 'על מצות תפלין' לבד: הגה (ב) ולדין דנהגים לקבר בכל יום שמי ברכות, מקברף על של ראש לבד שמי ברכות, ואם מניח של יד לבד ד' מקברף 'להניח' לבד (טור):

כז מקום הנחתן ואפן הנחתן, ובו י"א סעיפים:

א *מקום הנחתן של יד ברוע (ב) (ב) (א) שמאל, (ב) *בבשר התפוח שבצד שפיין (ג) (ג) הקובד"ו ובית השחי. וישנה התפלה מעט לצד הגוף בענין שפשיכף ורועו למטה יהיה כנגד לבו, ונמצא מקום ויהיו הדברים האלה על לבבך: הגה וצריך להניח (ד) *בראש העצם הסמוך (ג) (ג) לקובד"ו

באר היטב

(ב) שום אָנס. כגון שצריך לצאת לדרך ואינו יכול להתעכב להניח שלייד מניח של-ראש לבד, כ"כ הרא"ש ועין מ"א: (ב) שמאל. ואם הניחו בימינו אפלו בדיעבד לא נצא, חושי"משי סימן כח: (ג) הקובד"ו. ב"א ע"לנוב"ג"ו: (ג) לקובד"ו.

שערי תשובה

(ב) שמאל. עכ"ט, וכבית יעקב סי' קמט בסוף מצדד לומר ונצא, ולא סקרא, ומיש מבי"ע שהביא כ"כ בסיקון תרנא אין ראיה, דהתם באשר קאי, ועין לקמן סי' ק"א י"א ע"ש: (ג) לקובד"ו. עין בה"ט ועין מ"א סי' כ"ב וכן דבריו במבאר היטב: ויש להניח התפלין על בשר התפוח, עין מ"א:

באר הלכה

קריאת שמע, והוא רוצה עמה לקבש כדי שלא לבטל מצות תפלין מצליו, פשוט ויכול ללבשם תכף ולקברף עליהם, אף לענין לקרות בהם קריאת שמע נראה דיש לו להמתין עד שיביא לו השנייה: * ויש לו שום אָנס. המחבר א"י לענין שיהא מטר להניח תפלה אחת לכתחלה, אבל בדיעבד אפלו אם הויד ולא הניח רק אחת, נצא וי' אותה שהניח"ו (ב"ב):

* בבשר

ולמה נקרא שצריך לנהר שלא יתנה קצה התפלין למטה מבשר הקובד"ו, כמו בשל-ראש שצריך לנהר שלא יתנה קצה התפלין למטה בקובד"ו, דהא זלפיין במנחות ל"ו ג' ונהר-שורו גבה שפיין מגבה שבראש, עין ש"ס: * בראש העצם. עין במגן אברהם ועין במתעית השקל. ומשמע לכאורה דבבשר התפוח נתפשט בכל העצם בשור, וסר"א אסר להניח התפלין כי אם בחצי בשר התפוח שלצד הקובד"ו. ובאמת לפי זה יצא מאד, דהאריך סוברים דאין מטר להניח כי אם חצי קבדת, והלא בערכין יט ע"ב אימא בהרוא בקבדת פלה אקרי יד, ולענין תפלין א"י שם בקבד"ו: ואין לומר דהנהת ס"ק לא היה לו הטרטס בקבד"ו "קבדת פלה", דהלא כל הראשונים העתיקו לשון זה [עין בחוטמ"ס שבת צ"ב ע"א ובספר יריאים לרבינו אליעזר ממיין ובסח"ת], וכן מוכח ג"כ במנחות לו ע"א דכל הקבדת פשר, דקאמר "דך" זה קבדת, "בין עיני" זה קרקע, היכא, אמרי דבי רבי נצא מקום שפחו של מינוק רופס, ומדלא מבאר ג"כ את מקום המידר שבקבדת שמע מנה דכל הקבדת פשר: וכן ה"ר"י וסר"ב"ם והרא"ש והטור ורמב"ם יחזים לא הנכירו שום זכר שישמך את בשר הקבדת להצדק, ואף יחפס הנ"מ"א דעת התפלין: ואין לומר דרק להחמיר חשש לדעתו, דהלא לקמן בסעיף ז משמע דאם נתפשט המבשר בכל השטח שפחצי עצם ולמטה פטור חו מתפלין [ועין בסר"כ דעת הר"ח, ונכלל לומר דהרמ"א כן לאפוקי מדעתו, אף דינא דהשלשון צריך לקמן בסעיף ז קשה]. ועוני השם שפחצייתו בספר התרומה אחר דשקל וטרי שם, ומסכים לדעת רבנו תם דמקום התפלין הוא בעצם העליון שהוא בין הקובד"ו ובית השחי, כמב' ונה לשונו: הלכך בעצם העליון יניח תפלין, הוא הנקרא זרוע והוא יד דאזניקא, וסמוך לשקל של האציל קצת [אציל' הוא קובד"ו], ויחסי, כי שם הוא קבדת, בשר המבשר קרוי קבדת, כמו "קבד"ו דאמרי", "קבד"ו דאזני", ושם הוא כנגד הלב, דכתיב "ושמתם את דברי אלה על לבבכם" (4), ורב חייא מנח להו כנגד לבא, עד כאן לשונו. הנה רואה לעין דעת ספר התרומה דהתפשטות בשר הקבדת הוא רק סמוך לקובד"ו, ולא מעינו למי מהראשונים שחלקו עליו דכך נה התלוי בסבד"ו לבד ובגלוי מלתא. ולפי זה פשוט הוא דסובר הרמ"א והשלשון צריך לקמן בסעיף ז דהקבדת לא נתפשט כי אם על מקום שפחצי עצם ולמטה, וכן משמע בב"ח דפגל זרוע העליון הוא את הקבדת ולמטה. אף לשנו דהסגן דמקום אברהם קשה לפי זה: ויש לישב דיוצא לומר אף שצדקת שיש גם שם בשר תפוח, אף על-פי-כן עקר שם קבדת אינו כי אם על מקום שפחצי עצם ולמטה. ובכאור הג"ר חולק על פסק השלשון צריך וסר"א וסובר דאף חצי עצם ולמטה פשר, כל שיש בו צדו מבשר הקבדת. ובפשוט נכלל לומר דהוא סובר ג"כ בספר התרומה הנ"ל דהעקר מקום הקבדת הוא לצד הקובד"ו, אף דדעתו דהקבדת נמשך דאף יותר מחצי העצם:

משנה ברורה

א (א) שום אָנס. כגון שיש לו מכה בראשו או ברוועו, או (ב) שהוא צריך לצאת לדרך ואין השנייה ממקנת עליו עד שנייה שתיקה, מניח אותה שכולל. ויהי מניחו עדיפא לענין הנחה? (ג) יש אומרים דיותר טוב שנייה של-ראש לבד דקדש'תו חמורה, (ג) ויש אומרים לענין-עמה השלייד כדי שלא ישנה הסדר שבתורה. (ד) כמה דברים אומרים? כשיהיה יכול אחר-כך להניח ברך התפלה השנייה, אבל אם אחר-כך לא יכול להניח התפלה השנייה, יניח השלייד ויהי של-ראש קדם הליכתו מביתו, דמשום אחרו דרכו לא התירו לו לבטל ממצות תפלין: ב' (ב) ולדין דנהגין וכו'. כמו שבארנו בסיומן כה במשנה ברורה סעיף-קטן לא, עין ש"ס: (ג) מקברף 'להניח'. עין פרי"מגדים שהביא עוד פוסקים דסבירא להו דאף על שלייד לבד נמי מקברף שמי ברכות, ולהלכה הסכימו האחרונים דאנו מקברף על שלייד אלא 'להניח' לבד, (ס) דבלאו הכי הרבה ראשונים סבירא להו דאפלו על שתיקה נמי אינו מקברף אלא אחת. אם (ו) הניח שתיקה ולא ברך, דהדין הוא דירבך כל זמן שהו עליו עדין, אם הקדים ברכת של-ראש תחלה ואחר-כך שלייד, אינו חוזר ומקברף, אבל לכתחלה אפלו הניח שלייד ולא ברך, וברך עליו קדם הנחת של-ראש: (א) שמאל. מדכתוב (ב) "והכה" בה"א, פרוש: יד פה, דהנינו השמאל שהיא משה וכהה. ועוד דרשו, מדכתוב "והקשרתם" ו"כתבתם", מה כתיבה בימין, שפן דרך בני-אדם, אף קשירה בימין, וכיון דקשירה בימין, ממילא הנחה בשמאל. ואם הניחו בימין, אף בדיעבד לא יצא" (אחרונים): (ב) בבשר התפוח. והוא המקום הנקרא קבדת בלשון חז"ל, והוא לעפוקא דפליפיין לזה בגמרא מקרא: (ג) הקובד"ו. הנקרא על-ינוב"ג"ו: (ד) בראש העצם. אין רעונו לומר ראש העצם ממש, דהתם עדין נמוך הבשר, ועד שיתחיל להיות גבוה (ג) אין מקום תפלין, דאין על זה שם קבדת, אלא רעונו לומר בגבה הבשר שבצדו, ולא בא הרמ"א בזה לחדש שום דבר, רק כמה שפס"ס "אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי", ורוצה לומר (ג) אף שיש גם שם עדין מקצת בשר תפוח. וגם דעת המחבר הוא פן דווקא מחצי העצם ולמטה, כדמוכח בסעיף ז. ומה שקכת המחבר מתחלה "בבשר התפוח שבצדו", על-כרחו ג"כ דכונתו מחצי העצם ולמטה. והג"ר א' בבאורו הסכים לדעת דכל מקום הקבדת פשר להניח בו תפלין, וכן משמע בפרישה: ועל-כל-פנים (ד) למטה ממקום הקבדת פסול לכלי עלמא, ע"כ נכון למנע מלהניח תפלין גדולים, כי על-פי הרב מצוי בתפלין גדולים שסוף הקציעה מונחת למטה ממקום הקבדת, אם לא שיקשרם לכתחלה בתפלין גדולים הקציעה מונחת למטה ממקום הקבדת, אף אם אין לו כי אם תפלין גדולים, טוב יותר שיקשרם בחצי עצם העליון במקום שנקמצא תרגום: 1 מרפק.

(ב) הרא"ש הוכיח בגמרא-אברהם: (ג) ישועות-יעקב: (א) ארצות-החיים: (ד) מגן-אברהם: (ה) ארצות-החיים: (ו) פרי"מגדים: (ב) גמרא: (ג) בית-יוסף ומגן-אברהם ופרי"מגדים והג"ר א': (א) מגן-אברהם: (ג) וכן הסכים הארצות-החיים, עין ש"ס:

